

Røgen Parre
Lokalhistoriske
Forening

Årsskrift
1990

Indholdsfortegnelse.

Røgen-Farre lokalhistoriske forening	7
Minder fra Kulbjerg	11
Sporup kirke og familien Fischer.....	27
I Kammergårdens have	39
Fastelavn er mit navn	45
Lidt om Farre hede	50
Foreningens vedtægter	71

Udgivet af:

Røgen-Farre Lokalhistoriske Forening

Redaktion og tryk: Helbo, Farre

Røgen - Farre Lokalhistoriske Forening.

"Skrænten", der nu rummer lokalhistorisk arkiv.

I vinteren 1988-89 var der af og til tale om at forsøge at få oprettet et lokalhistorisk arkiv i Røgen-Farre området.

Der var planer om, at det muligvis kunne indrettes i forbindelse med den forestående ombygning af Røgen præstegård, men fart i planerne kom der først for alvor, da Røgen-Farre Borgerforening holdt et "ide-møde" den 4. april 1989.

Her blev der nedsat et udvalg, der skulle arbejde videre med planerne og den 15. august holdtes der møde i Farre byskole, hvor der blev udarbejdet endelige planer og det blev bestemt, at Borgerforeningen skulle være "fødselshjælper".

Den 14. november indkaldtes til stiftende generalforsamling i Farre forsamlingshus, og her mødte op imod 100 interesserede frem. Der blev vedtaget love for den kommende forening og der valgtes bestyrelse, der kom til at bestå af: Niels Jensen, Røgen, Karen Warming, Farre, Jørgen P. Jørgensen, Farre hede, Niels Peter Nielsen, Sølvstengården, lærer Helbo, Farre, Edel Heltborg, Farre og Ejvind Nielsen, Brundbjerggård. Holm Warming valgtes til kasserer. Bestyrelsen konstituerede sig senere med lærer Helbo som formand og Jørgen P. Jørgensen som næstformand.

I løbet af vinteren 1989-90 mødtes bestyrelsen en gang om måneden i Farre byskole for at arbejde videre med planerne om et lokalt arkiv, og bestyrelsen havde den store glæde, at mange andre interesserede også mødte frem til disse møder, så det med fuld ret kan siges, at foreningen har en meget bred opbakning i hele omegnen.

En aften var der besøg af nogle af de folk, der i Sall har arbejdet med lokalhistorie, og de delte velvilligt ud af deres erfaringer. Besøg blev aflagt på Galten lokalhistoriske arkiv, hvor der også var gode ideer at hente.

Bestyrelsen - hjulpet af andre interesserede - gik nu i gang med at tegne medlemmer til foreningen og hurtigt var der omkring 150 medlemmer. Samtidig ansøgte kommunen om lokaler til indretning af et arkiv, og foreningen pegede på den tomme lejlighed i "Skrænten", Gl. Skanderborgvej 99. Meget hurtigt modtog vi positivt svar og hen i juni 1990 startede arbejdet med at indrette og istandsætte lejligheden. Ikke alene bestyrelsen tog fat, men havde den store glæde, at mange andre ofrede adskillige timer på at få det hele til at fungere. Der blev indrettet en stor brandsikker boks, der blev malet og tapetseret, der kom tæpper på gulvene, og alt blev ordnet for små penge, fordi vi mødte stor velvilje og imødekommenhed overalt.

Endelig stod lokalerne parate og vi kunne gå i gang med at fylde "indmaden" ind. Fra forsamlingshuset havde vi fået de gamle køkkenelementer. Den gamle glasdisk, der havde stået i Thora Vejllins lille trikotageforretning var opbevaret i Søgården, hvorfra der også kom andre gamle møbler. Den store stensamling, som lærer Graff i sin tid havde samlet og fået hængt op i byskolen, blev flyttet på plads i det nye arkiv, men også mange andre gamle ting fik vi foræret, så det måske er mere rigtigt at tale om et lille lokal-museum.

Også mange forskellige papirer har vi modtaget. Det drejer sig om gamle skøder og aftægtskontrakter, kort over Farre by, gamle manuskripter, hvori ældre folk har nedskrevet nogle af deres minder. Det kan også næv-

nes, at vi har modaget en meget stor samling papirer, der går helt tilbage til mejeriet "Høgholms" første tid.

Nu forestår arbejdet med registrering og sortering af de mange papirer, men det vil være et passende arbejde til de kommende vinteraftener

Sideløbende med registreringen og indretningen af arkivet, er der indledt optagelsen af en række interviews med ældre folk i hele området, folk, der virkelig kan huske ting fra gamle dage. Disse interviews optages på foreningens egen båndoptager, så man ikke alene har selve beretningern, men også med tiden kan få et helt stemmearkiv.

Niels Madsen Andersen

Født i Sorring 17. juni 1864 - død 11. juni 1937.

Købte "Kulbjerggården" i Farre i 1913.
Omkring 1930 nedskrev han en række erindringer, som vi på de følgende sider bringer et udpluk af.

Naturens skønhed

Det er Danmarks største rigdomskilde, der er given til rig og fattig, en fælles gave til alle.

Vandrer vi fra sted til sted
over bakker og dale,
under fuglesang i skovens svale
ellert langs med bækkens bred,
går vi glad i grønne marker,
vandrer vi i gamle parker,
altid hvisker om vor kind
sommerens svale friske vind.

Er vi kommen op en årle sommermorgenstund, så føler vi os ofte som født påny. Legemet er frisk og let efter natterns hvile, og kræfterne er fornyet. Vi kan fryde os og glæde os, når vi en sådan morgenstund står udenfor vort hjem, og ser vi over markerne, som i en sådan stund ligger i et tågehav, men når dagens konge, solen, hæver sig i synskredsen, så forsvinder tågebølgerne for det klare dagslys og hvert græsstrå står med klare dugperler, og når solen kaster sine første varme stråler ud over terrænet, så funkler det som en diamantbesat et vang og jorden er vederkvæget efter nattens fred og hvile, eller vi hører lærkens jublende morgensang. Den hæver sig højere og højere op imod den herlige himmelhvelvning, som ville den takke for det herlige liv, og fordi den fandt sin føde i går og finder den også nok i dag.

Eller vi hører kirkeklokken ringe den signede dag ind. Den kalder på gammel og på ung til arbejde og død. Ja, har vi oplevet en sådan morgenstund, så bliver man glad i sind og mod og får kræfter til at tage fat på vor dagsgerning. - Og har vi kærlighed og øje for naturens skønheder, så vil vi også, når tid og lejlighed gives, gå ud i haven. Alle træer, planter og blomster udfolder sig med fornyet livsværk. Havens træer og blomster er gerne personligt præget af den behandling, orden og omhu de har været genstand for. I en have kan der findes megen livsglæde og mange minder fra familielivet. De gamle træer har måske stået fra forfædres tid, har været vidne til slægters sorg og glæde - kamp og sejr og er stadig mindesmærker om disse.

Og de unge træer, som måske er plantet af den nuværende ejer og vokset op sammen med børnene, går ind i disse erindringer sammen med tildragelserne i hjemmet og vil siden bidrage til at holde de gode minder ved live. Står træerne som levende minder fra fortiden, så står blomsterne som dem, der giver nutiden "festglans", når de står i haven eller de benyttes til at pryde stuerne.

Men det er ikke blot haven, men også markens planter og afgrøder, der har betydning for vor livsglæde, som kan fryde vort øje og sind og skabe hjemkærlighed og hjemstavnsfølelse.

Vi vil fortsætte vor vandring i den fri natur hen til lyngbeklædte bakker og dale og granplantagen, og hist os vinker den skønne bøgeskov. Den vinker kønt, thi bøgen "er så køn en brud" - indvirket med et fuglekor.

Vi tager imod dens vink, men standser på vejen derhen,
mens højt i luften hang den usynlige lærke som en
klokke og klang.

Lærke du lille, så frejdigt du synger,
svinger dig højt imod himmelens blå,
har du kun føden, slet intet dig tynger,
sorger for fremtiden ej du forstår.

Lad os da lære af lærken den lille,
frejdigt at glædes ved alt, hvad er skønt.
Og om hver fremtidssorg glemme vi ville,
håbet på ny stod i friskeste grønt.

Vi går nu hen til skoven. I almindelighed træder vi ind
i en nylig udsprungen bøgeskov med et højtidsfuldt in-
dtryk. Dens vederkvægende luft forfrisker alle sanser.
Vi kan tage plads på en mosbegroet træstub eller på
skovbundens grønne tæppe og glæde os over det halvt
gennemsigtige løvtag, som hvælver sig over os. Det
pragtfulde tæpper, som breder sig foran os, grønt i
alle farveovergange, isprængt med lyse pletter af hvide
fladstjerner, gule anemoner, blå violer og den lille, hvi-
de perleblomstrende liljekonval.

Vi vil i denne idylliske skønhed lytte til fuglesangen,
som snart kraftigere og snart svagere toner rundt
omkring os. Vi ser den smukke manganfarvede toppede
skovskade og hører dens skraldende latter, bogfinkens
og gærdesmuttens kraftige toner, guldspurvens og
løvsangerens bløde, musvittens livlige tonespil. Imellem

munkens og havesangerens melodier toner droskens
sølvklare stemme, solsortens dybe fløjtende strofer,
medens skovduens dæmpede kurren og i det fjerne
gøgens kuk-kuk, blødt og smukt udfylder pauserne i
den livlige fuglesang. Alle anvender de sangens gave,
som om de havde et stort fond af livsglæde.
Man kan ikke blive træt af at høre og se, men ved af-
tenslumring stemmes omgivelserne til drømmende hvile
og med indtrykket af, at i skoven er sangfuglelivet og
sangen smukkere og skønnere end i noget andet sted,
forlader vi denne plet.

Fuglen i skov, på mark og fjeld
synger i gry og så i kvæld,
sover så sødt på kampesten
som under tag på kvist og gren.
O, Gud ske lov.

Men har vort lille land sin sommerskønhed, så har det
også på en måde sin vinterskønhed, når de drivende
skyer under alle fantastiske former sejler hen under
den mægtige himmelhvælving, eller når månen kaster sin
gyldne bro ud over havet, og når legioner af stjerner
binker over vore hoveder eller det sølvknitrende mor-
genlys falder hen over den snekransede skov og de
snepuddede marker, eller vi ser en mosbegroet bautas-
ten med en glitrende snehat rage op over det hvide
snetæppe eller vi hører kirkeklokkens højtidsfulde klang

midt i vinterens hjerte ringe og kime det herlige bud-
skab: Eder er i dag en frelser født!

Glædelig jul !

Da har vinteren jo også sin skønhed.

Lykkelig de mennesker for hvem det er bleven forundt
at se og skønne over naturens herligheder i sin un-
gdom, da sindet er modtageligt og hjertet åbent for
fantasiens og digtningens skønhed, som hviler over na-
turen, og derfor har samlet minder, som hører til livets
gladeste øje. Tit og ofte i sene år, når dagens møje og
besvær tynger, kan man da sende tanklerne tilbage til
hine gyldne ungdomsminder og i dem finde en kilde til
ny friskhed og ny livsglæde.

Glæden ved Guds grønne jord,
glæden ved Guds nådeord,
de vil ikke kriges,
lærkesang og klokkeklang,
de kan godt forliges.

Vi mennesker er ofte utaknemmelige i stedet for at
være taknemmelige, endog vi ejer en stor rigdom, når
vi har sundhed, syn og hørelse og kan glæde os over
alt det rige og skønne, som findes derude i den store
natur og vore hjem, minderne fra de hjem, hvor vi har
færdedes og er opvokset mellem forældre og søskende,

og de hjem, hvor vi har virket sammen merd ægtefælle
og børn m. fl. og arbejdet sammen med hinanden for at
hygge, frede og bevare dette hjem og med det mål for
øje, at ethvert menneske skylder samfundet at arbejde,
og arbejde hen til, at samfundets kår kan blive bedre
og lykkeligere.

Og minderne fra egnen, de venner eller mennesker, som
vi er kommet i berøring og forbindelse med på en eller
anden måde. Alt dette gør, at vi har fået kærlighed til
og elsker denne egn som vor jordiske hjemstavn. Dette
gælder enten vi har boet på de frugtbare egne eller det
er fiskeren i klitterne ved Vesterhavet eller det er
hedeboeren derude på Alheden. Dette bevidner hede-
lærken blandt danske skjalde St. St. Blicher, når han skri-
ver:

Skøn er for mig den blomsterløse vang,
min brune hede er en edens have,

eller også når vi hører:

Min fødestavn er lyngens brune land,
min barndoms sol har smilt på mørken hede,
min spæde fod har trådt det gule sand,
blandt sorte høje bor min ungdoms glæde.

Eller også vi hører:

Du lille, muntre danske bæk
bag hyld og hegn og hybenhæk
og midt i de lave enge.
Du gav mit sprog dets sølverklang,
det bløde nyn ved vuggens gang
og rytmen i vor folkesang,
et lån fra dine strenge.

Det er den danske lyd, der klinger gennem Aakjærs digtning, det er rugen, lyngen, bækken, der får mæle og synger om Danmarks mangfoldige skønheder.

Det er fædrelandskærlighedens fugletoner, som gør mennesker glade og taknemmelige for det, de har uden at misunde andre mennesker, som tilsyneladende har bedre kår at leve under. Men er vi enige om, at fædrelandskærligheden er noget godt, så lad det være de bånd, som binder os sammen, så vi trods alt, hvad der skiller, dog må forstå, at når det kommer til stykket, så er målet fælles, nemlig en stræben henimod, at det kan blive et frit, oplyst og dygtigt folk, der kommer til at bo i vort fædreland, og at vi kan bevare de private hjem og vort fælles hjem - fædrelandet.

Og overfor dette har du og jeg pligt og ansvar ved at benytte vor valgret. Dette gælder, enten det er til forening, andels, kommune, amt eller statens styrelse. At afgive sin stemme på en repræsentant, som har forståelse og åbent øje for, hvad der tjener, fremmer og gavner folk, samfund og fædreland. Vi elsker jo alle sammen vort fædreland som vor lille, lune rede.

Dig elsker jeg, mit fædreland,
med skov og sø og stenet strand,
med stendys-kæmpehøje,
med lyngbeklædte bakkestrøg
og muld med grønne vange,
med blomsterflor og fuglesang,
og nattergalens jubelkor,
i aftenglød og måneglans,
i morgengry og middagssol,
vor lille lune rede.

Stiger man op på et højdepunkt og ser ud over landet, da må man uvilkårligt udbryde: Dig elsker jeg, Danmark, mit fædreland. - Vi elsker de gamle oldtidsmin-der, de lyngbeklædte kæmpehøje, den brune bakke og dale, klitbræerne, de smilende søer, de rindende bække og åer, de grønne enge med det rige blomsterflor, alle skovpartier med de forskellige træer og planter. - De mange kirketårne, som knejser fra fredens hjem, og hvor omkring hjemmene har lejret sig.

Er vi ude i den fri natur, så fristes man til at standse ved disse gamle kirkebygninger, de svundne årtusinders bygningskunst og meget andet. Deres stenhuggerkunst, skulpturarbejder, billedskærerkunst, maler- og dekora-tionsarbejde m.m. Havde vi ikke disse gamle kirkebyg-ninger, ville vort land være ikke så lidt fattigere. Det gælder da om at frede og bevare denne skat. Mange af disse kirker er nu 7-800 år gamle, da der i 11.-12. århundrede blev opført omkring 300 her i landet. De stod som et åndeligt "vartegn" førend reformationen,

hvorimod herresæder, borge og slotte med tårne og spir stod som et "verdsligt magttegn", indhegnet med voldgrave, store udstrakte skovstrækninger og prægtige herligheder, som vidnede om, at ejeren havde et udstrakt råderum.

Vi elsker huse og gårde med frugt- og blomsterhaver, de rige urte- og køkkenhaver, de hyggelige landsbyer med de bølgende kornmarker og alle andre smukke og frodige afgrøder, som står derude på markerne.

Men når vi nævner ordet fædreland, så tænker vi i dag først og sidst på vort folk. Vi tænker på de slægter, der i henrundne år og tider har levet og virket her i vort land, vi tænker på de mænd og kvinder, som har været med til at værne om landet og hjemmene og alle de rige minder. De kan være sørgelige, men dog mest glædelige.

Vi tænker på dem, som har arbejdet, med ånden og håndens snilde, opfindsomme, oplysningsmidler, videnskabsmændene, dem, som har dyrket tonekunsten og dem, som har brugt pensel og mejsel, og her møder vi de forskellige: Madvig, Europas største sproglærer, - Ørsted, verdens største naturforsker, - Finsen, den første, der tog lysets gavnlige virkninger i lægevidenskabens tjeneste. Vi tænker på Thorvaldsen med flere.

Om Thorvaldsen skrev Ingemann:

Af livets træ han greb en gren,
til kamp mod dødens vælde,
han hugged guder ud af sten,
og liv af marmorfjelde.

Vi tænker på vort modersmål, der har lagt så rig en folkesang og så inderlig en salmesang på vore læber og så righoldig en litteratur, og her møder vi de forskellige fra digtningens guldalder lige fra Holberg og Ewald, Øhenslæger, H.C.Andersen, Blicher, Hostrup, Christian Winther, Chr. Richard og mange flere, og salmesangens firkløver: Kingo, Brorson, Ingemann og Grundtvig, der har skrevet 15-1600, deraf i nuværende salmebog ca. 200.

Vi tænker på vor frihed, på folkeoplysning og vor tusindårige gamle kristendom, der gennem tiderne har været vort folks grundfæste, og her møder vi den fromme Ansgar, Hans Egede, Hans Tausen, den lille plovdreng fra "Birkende by. Hans navn fløj over Dasnmasrk med folkeligt ry."

Han prædikede Luthers lære, første gang i »Viborg året 1526 - en halv snes år førend reformationens indførelse her i Danmark.

Og en tidsperiode senere møder vi den mægtige kirke- og folkefyrste Grundtvig og Vilhelm Beck, som begge har efterladt sig så meget i det kirkelige menighedsliv, så de sent vil glemmes.

Vi tænker på vort gamle kongedømme, og vi har vort flag, vort æresmærke, det himmelfaldne Dannebrog, og vi træder ind i historiens minder og møder her Thyra Danebod, Valdemarerne, dronning Margrethe, Christian den 4., Niels Juul, Tordenskjold, Griffenfeldt, som i sin tid er beskrevet som en af Europas klogeste statsmænd.

Vi tænker på Fredeerik d. 6. - 1768-1839 - Stavnsbåndets løser. Hans øre var åbent for sandhed og ret, for klage, for suk og for bønner, af mildhed og møje, han blev ej træt, og bønderne kaldte han sønner og gav dem i rigsrådet stemme.

»Vi tænker ligeledes på Frederik den 7., Grundlovens giver - 1808 - 1863 - Frihedsbrevet, han os gav, stande skal ved magt. thi ej bedre værge i folkehånd blev lagt. Hans valgsprog: "Folkets kærlighed, min styrke!"

Vi tænker på heltene fra 1848-49-50, som var med til at vove og ofre liv og blod for fædrelandet. Vi ældre kender jo flere af disse stoute, gamle mænd, som havde været med i krigen og har hørt dem fortælle med rørende stemme om de sørgelige dage og begivenheder, og om oplevelser, som de havde været med til under krigen. Vi siger om dem alle: Ære være deres minde!

Efter nedeerlaget i 1864 var den følgende 20-30-årige tidsperiode, særlig i førtsningen en "grytid", forberedelsestid, opbygningstid på alle mulige områder for at indhente, hvad der udad var tabt - forbedring og forøgelse af kvægavl og markens afgrøde. Begyndelsen til rodfrugtdyrkningen med større arealer år efter år og en årlig fremadstræben. Produktion af mælk, smør og flæsk, som førte til sammenslutning om mejeri og slagteri. Denne landbrugsproduktion berørte tillige erhvervs- og næringsliv og hele vort samfund og gav også stødet til de forskellige organisationer og sammenslutninger. Socialdemokratisk Fagforening dannedesa i 1871 - og i 1880'erne reorganiseredes så godt som alle håndværkerfag.

Vi vil tænke på fire navne, som var godt kendt i denne 20 - 30-årige tidsperiode: Dalgas, Tesdorf, Tiegten og Fjord m. fl.

Dalgas, forkæmper og talsmand for Hedeselskabets stiftelse og virkede for hedens kultur, udtørring af moser og beplantning af hede, som i året 1866 havde en flade på ca. 130 kvadratmil eller ca. 1,5 million tdr. land.

Tesdorf, ejer af Ourupgård, som han drev op til et mønsterbrug, og hvor han opdrog og oplærte en mængde elever, som førte hans driftsmetode ud over heler landet. Han var tillige leder af den første eksport (1865) til England. Han var Landhusholdningsselskabets præsident 1860-88.

Tiegten var den mest fremragende skikkelse i dansk erhvervs- og forretningsliv fra 1858 - 96.

Fjord - hans storslåede forsøgsvirksomhed, som fik så stor betydning for dansk landbrug og som blev bekendt over hele verden. Hans arbejde offentliggjordes i ca. 30 beretninger og oversattes til fremmede sprog og han høstede overalt stor anerkendelse.

Han udnævntes til præsident i det kongelige Landhusholdningsselskab 1883. Hans forsøg med mælk førte til, at en konstruktør Nielsen fremstillede en centrifuge, hvormed den første mælk blev skummet 1878 - og som førte til, at der blev opført aktie- og fællesmejerier forskellige steder i landet, men allerede 1882 blev det første andelsmejeri opført i Hjedding, Ringkøbing amt,

men ved årene omkring 1900 var der næsten andelsmejeri i hvert sogn. Denne forøgelse af mælkeproduktionen i den 20-30-årige tidsperiode havde tillige ført svineproduktion med sig. Det første eksportsvineslagteri var allerede opført i Holstebro 1879, men 1887 blev det første andelsslagteri opført i Horsens og ved årene omkring 1900 var der næsten et andelsslagteri i alle store byer, og for denne forøgelse og udvikling kan man jo nok med nogenlunde ret mindes de personligheder, som i nævnte tidsperiode var banebrydere og grundlæggere for fremtiden, og som minde efter dem er der rejst monumenter. Ved Dalgas død i 1894 samledes alle i ærbødighed for hans livsværk og talrige mindesmærker er rejst for ham i Jylland - for Tesdorf rejstes et monument i 1895 i Landbohøjskolens have og for Fjord 1902 - formand for Landøkonomisk Forsøgslaboratorium.

Fra årene omkring 1900 stod dansk landbrug udrustet med mejerier, slagterier og med en stab af gode, dygtige uddannede medarbejdere, kunne eksportere førsteklasses varer til udlandet og bragte gode og lønnende priser hjem til Danmark, så denne tidsperiode fra 1900 til 1914 nærmest kan betegnes som en af de bedste normale og økonomiske, både for landbrug, erhvervs- og næringsdrivende, for hele samfundet.

Fra 1914 til 1932 kom bølgebevægelsen (med høje og lave bølger) unormale, urimelige og fabelagtige, som førte til skibbrud på forskellige områder, og året 1932 driver skuden ud på de gyngende vover, og samfundet søger og spejder efter redning.

Vi ældre mennesker har i svundne tider på vor livsvandring mødt de forskellige tidsmærker, aldersgrænser, som viser, hvor langt vi er kommet frem i tiden, og ~~der~~ er da ganske naturligt, om vi standser, overvejer og spørger os selv: Hvad har du opnået i de svundne år? Har du været trofast i din gerning og imod det, som ligger foran dig, imod det, der var sandt og godt? Har du udnyttet dine evner og kræfter og alt ~~det~~, du har været betroet til gavn og glæde for dine omgivelser og har du udført din pligt og dit ansvar overfor dine medmennesker - ja, da må vi ofte tilstå, det er langt fra fuldkomment.

Når vi så i et sådant alvorligt tilbageblik vender os mod den kommende tid, så må vi ønske for os selv og andre, at der må blive fremgang i alt, hvad der er ædelt og godt, og vi må få klogskab og styrke til på rette måde at tage imod, hvad livet har at byde af sorg og glæde.

Vi har jo så mange forskellige tanker og forestillinger om den fremtid, som står så gådefuld og tilsløret foran os, men vi må håbe og ønske, at vore livsvilkår må komme i en sådan form, at vi af hjertet kan takke for, hvad der bliver os skænket og betroet.

Og vi vil ønske og håbe, der må komme mænd og kvinder frem med kærlighed til folk og fædreland, med evner og vilje til under nutidens vanskelige kår at værne om folkets og landets selvstændighed og med åbent øie for, at folks fremtid, den bygges kun sikkert op, når

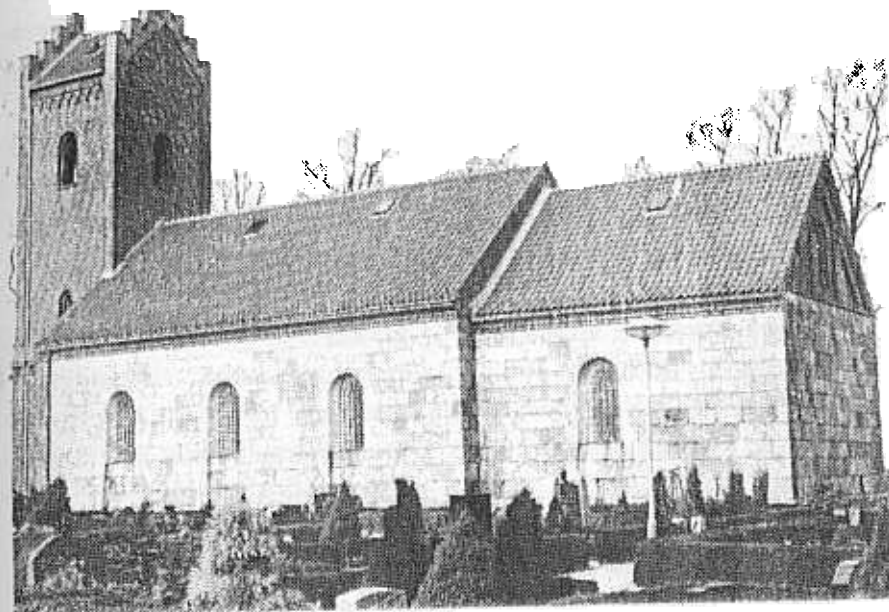
der arbejdes i enighed, sandhed og troskab, så har man gode betingelser til at gå fremtiden i møde. Vi vil ønske og håbe, at det må ske, så vi med sandhed kan sige: Hvor findes så yndigt et sted på vor jord, som her mellem skove og høje. - Det skummende hav og den smilende fjord, der fast omkring landet sig bøje. Den hele natur råber her og bliv, - thi her er det herligt at leve sit liv.

Alvorligt taler ved aifarvej
med grønsværd tækket de gamles grave.
Henfarne slægter, forglem dem ej,
i arv de gav dig en ædel gave.
Henfarne slægter i landets marv
sig ej fornægter, bevar din arv.

Hvad hånden former er åndens spor,
med flint har oldbonden tømret, kriget.
er sjæl af dem, der har bygget riget.

Vil selv du fattet dit væsens rod,
skøn på det skatte, de efterlod.

(Johannes V.Jensen.)

Sporup kirke og familien Fischer.

Hvor den nu nedlagte Farre byskole blev bygget i 1890,
lå der i slutningen af af 1600-tallet en mindre hoved-

gård, kaldet Farre hovgård eller blot Farregård.

Omkring 1670 blev denne gård overtaget af Mathias Fischer, en af lægen og kirurgen Thomas Clemen Fischers mange sønner, hvis slægt i de følgende århundreder prægede hele Silkeborgegnen.

Thomas Clemen Fischer var født i Königsberg i 1583 og efter at have lært kirurgien, kom han til Skanderborg, måske indkaldt af Frederik den 2., og han har muligvis været læge for såvel ham som for Christian den 4. og de kongelige familier, når disse tog ophold på Skanderborg slot.

Selvom vi ikke ved meget om stamfaderen til slægten Fischer, så ved vi betydelig mere om hans sønner, hvoraf de ældste nok er født i Østprøjsen, men de fleste sikkert kommet til verden i Skanderborg og har tilbragt deres barndom på disse kanter.

Den af brødrene, der for alvor lagde grunden til Fischerdynastiet var nok Christian Fischer, der udnævntes til kongelig mundskænk hos såvel Christian den 4. som hans søn Frederik den 3.

Christian Fischer havde sin vinhandel i Glyckstad og det har muligvis allerede været i hans ungdom i Skanderborg, at Christian den 4. har ansat ham til at stå for sin vinkælder og sørge for indkøb af navnlig Rhinsk-vine.

Det var ikke småbeløb, der krævedes til vin i den kongelige husholdning, og det var ikke altid, Christian Fischer fik afregningen til tiden. I hvert fald kendes der adskillige regninger fra Christian Fischer til hoffet for

beløb, der forlængst var forfaldne.

Også kontante lån måtte Christian Fischer i tidens løb yde kongen, specielt kan der henvises til et lån, der er ydet Frederik den 3. i 1658 efter de kostbare svenskekrige.

Det var efterhånden så store beløb kongen skyldte Christian Fischer, at det var umuligt at honorere kravene, men som i andre tilfælde valgte kongen da at betale ved at afstå krongods til sine kreditorer.

Såvel i 1661 som i 1664 sker der ifølge "Kronens skøder" afståelser af jordegods til Christian Fischer på hele Silkeborg-egnen. Ved den sidste "handel" erhvervede Christian Fischer Silkeborg slot og han er derefter den største jordbesidder i de fire herreder, der ligger omkring Silkeborg.

I Farre afstår kronen også gods til Christian Fischer, men hvorvidt dette også omfatter Farre Hovgård, er usikkert. Det menes i hvert fald, at gården tidligere har tilhørt en Christen Petersen af Farre, over hvem en portrætligsten er indmuret i Sporup kirkes vestgavl. Han og hans hustru har i 1671 skænket den stadig ibrugværende alterkalk til Sporup kirke.

Christiann Fischer og hans anden hustru, Mette Harder, har også sat deres minde i Sporup kirke, idet såvel den smukke altertavle som prædikestolen er skænket af ægteparret i 1676, prædikestolen ovenikøbet dateret så nøjagtigt som den 28. marts 1676.

Allerede året efter dør Christian Fischer barnløs, og hans store godsområde skal da fordeles mellem hans

søskende.

Imidlertid tyder alt på, at hans bror Mathias Fischer allerede i 1670 har erhvervet Farregård. Måske er gården delt i to halvgårde, da der samtidig optræder en assessor Peder Rasmussen Lihme på gården. Peder Rasmussen Lihme er gift med en brordatter til Mathias Fischer, Anna Rasmussen Fischer, hvis far havde Allinggård.

Omkring 1680 dukker et helt nyt navn op i forbindelse med Farregård. Det er ritmester Andreas Bornich. Han var født i Anhalt i kredsen Zerbst i den sydøstlige del af det nuværende Østtyskland mellem 1640 og 1650. Som ung indtrådte han som lejesoldat ved den krigeriske fyrstebiskop Behrent von Gahlen af Mynster og kom med tropperne herfra til Danmark for at deltage i den skånske krig fra 1675 til 1679.

Efter freden i Lund 1679 tilbød den danske konge Christian den 5. de mynsterske tropper fortsat tjeneste under den danske krone, og mange tog imod tilbuddet, heriblandt altså ritmester Andreas Bornich, der fik tjeneste ved det Skanderborgske rytterdistrikt og blev indkvarteret på Farregård.

Her traf Bornich på Mathias Fischers datter, Johanne Christine Fischer, med hvem han blev gift i begyndelsen af 1680'erne. De unge mennesker får en datter, der får navnet Marie Bornich.

Det ser ud til, at Mathias Fischer har overladt de unge Farregård og selv har købt Lavengård eller Laven Hovgård, hvor han er bosat til sin død, der indtræffer ent-

en i 1691 eller i 1704, antagelig i 1691, da hans søn Christian Fischer ses at være bestyrer på Lavengård i tidern indtil han døde i 1704.

Andreas Bornichs første ægteskab med Johanne Christine Fischer har ikke været mange år, for ritmesteren gifter sig anden gang i 1688.

Da Johanne Christine Fischer dør i tiden mellem 1684 og 1688 begravnes hun i en åben begravelse i Sporup kirke, hvor en række medlemmer af Fischer-slægten med tiden også hensættes. Om det er Andreas Bornich eller Mathias Fischer, der indretter begravelsen, vides ikke, men også Mathias Fischer føres efter sin død på Lavengård til familiebegravelsen i Sporup kirke.

Da Andreas Bornich giftede sig anden gang i 1688 var den udkårne den adelige jomfru Jytte Krag, født på herregården Kaas den 8. januar 1663 som datter af oberst Mogens Krag og dennes første hustru Dorte Rosenkrantz.

Oberst Mogens Krag gjorde sig særlig kendt som anfører for studenterne under Københavns belejring i 1658-59. Han blev senere chef for det fynske regiment til fods inden han i 1671 blev oberst for det vestlandske Infanteri Regiment med hjemsted i Christianssand i Norge, hvor han døde allerede i 1674, kun 51 år gammel. Hans første hustru havde han mistet, da Jytte Krag kun var fire år gammel og ligeledes mistede Jytte sin nye stedmoder i en tidlig alder. Det formodes derfor, at hun, som sædvane var, er opvokset ved sin mors familie, antagelig ved morbroderen Jens Rosenkrantz, der

1671 i en alder af kun 31 år var blevet amtmænd over Nyborg amt. Samtidig ægtede Jens Roswenkrantz grevinde Dorthé Frijs, datter af den første grev Mogens Frijs, der tilskødede sin svigersøn herregården Faurskov. Om det har været under sit korte ophold på Fyn, at Andreas Bornich har truffet sin senere hustru, Jytte Krag, eller det har været når hun sammen med sin morbror har besøgt Faurskov, kan ikke siges.

Før Jytte Krag og Andreas Bornich kunne indgå ægteskab, var der flere vanskeligheder, der skulle overvindes. Sagen var, at når en adelig pige giftede sig med en ikke-adelig, havde hun forbrudt sin arvelod, såfremt det skete mod familiens vilje. Skete det med familiens samtykke, skulle hun inden et år afstå alt sit adelige arvegods.

Af en kisteplade, der blev fundet i 1893 ved nogle udgravninger ved Sporup kirke, fremgår det tydeligt, at Jytte Krag havde afstået sit arvegods. Familien har altså givet sit samtykke til hendes giftemål.

En større vanskelighed udgjorde sikkert Andreas Bornichs katolske tro. Det var utænkeligt i et stærkt luthersk land som Danmark var på denne tid, at en adelig jomfru skulle indgå ægteskab med en katolik, men også denne vanskelighed er blevet overvundet, hvilket også fremgår af kistepladen fra Jytte Krags kiste, hvor der netop står at "Andreas Bornich antog Jytte Krags tro." Heller ikke denne gang blev Andreas Bornichs ægteskab af lang varighed. Ifølge Røgen-Sporup kirkebog havde

Jytte Krag født en datter den 12. marts 1692. Datteren fik navnet Johanna Bornich og den 25. juni 1693 er Jytte Krag igen i barselseng og føder denne gang en søn, der straks døbes Otto Bielche Bornich.

Det fremgår af ovennævnte kisteplade, hvis indskrift muligvis er forfattet af daværende sognepræst i Røgern-Sporup Søren Ottesen Grønbech (sognepræst der fra 1691 til 1745), at det har været en meget vanskelig fødsel og to måneder senere, den 27. august 1693 må Andreas Bornich også følge sin anden hustru til familiebegravelsen i Sporup kirke.

Efter at ritmester Andreas Bornich på et tidspunkt mellem 1684 og 1688 havde måttet følge sin første hustru til den åbne Bornich-Fischerske begravelse i Sporup kirke, har han stadig kontakt med sine svigerforældre, Mathias Fischer og dennes hustru Marie født Gotschen, der stammede fra Amsterdam.

At Farregård stadig har været delt i to halvgårde ses af, at vi stadig træffer assessor Peder Rasmussøn Lihme, gift med Anna Rasmusdatter Fischer fra Allinggård, som hjemmehørende på Farregård. Således er deres søn, Rasmus Pedersen Lihme, præst i Them fra 1707 til 1743, født på Farregård i 1682, men allerede i Christian den 5.'s matrikel opgives Farregårds samlede hartkorn til 27. tønder, fordelt med 14 tønder til Mathias Fischer og 13 tønder til Peder Rasmussen Lihme.

Efter at have mistet sin første hustru træffer vi flere gange ritmester Bornich på andre adresser. Således

fremgår det af tingbøgerne, at han bor på en officersgård i Rohde i Skjerring sogn og i 1688 og igen i 1696 træffes han på en officersgård i Lillering, men hvorvidt han har beboet disse eller blot på militærets vegne har varetaget nogle retsstridigheder, er uklart. I hvert fald træffes han ind imellem og også senere stadig på Farregård, og i 1702 må han lade sin hustru gå i retten, da han selv er forhindret på grund af krigstjeneste med de danske hjælpetropper i den spanske arvefølgekrig.

Heller ikke da hans anden hustru, Jytte Krag, er stedt til hvile i Sporup kirke i august 1693, varede hans ensomhed længe. Den 29. januar 1695 indgår han sit tredje ægteskab. Det er med Anne Margrethe Felthaus.

Hvad angår den åbne begravelse i Sporup kirke, benyttes den stadig af familien Fischer. Foruden Andreas Bornichs to første hustruer stedes Mathias Fischer til hvile her, hvad enten det sker i 1691, 1701 eller 1704 - forskellige kilder opgiver forskellige årstal for hans død.

Men i 1704 anbringes endnu en kiste i Sporup kirke. Det er Mathias Fischers eneste søn, Christian Fischer - familiens sorte får.

Efter at Mathias Fischer var flyttet fra Farregård til Lavengård, optræder sønnen Christian flere gange på sin mors vegne, så det er nærliggende at antage, at han har bestyret gården for hende efter at hun er blevet enke.

Men han optræder også i flere andre roller, således i en opsigtsvækkende sag om krybskytteri og vildtveri

fra kongens vildtbane. Retssagen er langvarig, men trods mange vidner slipper Christian Fischer ikke fri og det synes heller ikke, at hans onkel, der sad inde med Silkeborg slot, har gjort noget for at hjælpe sin nevø. Dommen falder og Christian Fischer anbringes i Viborg tugthus, hvor han dør den 28. januar 1704 og føres til Sporup kirke.

I de følgende år træffes i kirkebogen for Røgen og Sporup sogne alle familiemedlemmerne fra Farregård flere gange som faddere ved barnedåb, mest dog de to døtre, Marie og Johanne Bornich. Fra 1707 omtales de som døtre af major Bornich, så han er åbenbart blevet forfremmet fra ritmester.

Efter 1708 tier Røgen-Sporup kirkebog fuldstændig om familien, men fra samme år begynder Linå kirkebog at nævne familiens forskellige medlemmer, også her som faddere for forskellige børn. Det tyder på, at major Bornich med familie da har forladt Farregård og måske har arvet Lavengård efter forældrene til hans første hustru. Samme år er hans første svigermor, Marie Fischer, enke efter Mathias Fischer afgået ved døden og hun stedes til hvile i Sporup kirke, hvor hendes mand, datter og søn i forvejen hvilede.

I 1710 kommer endnu en kiste med en Fischer til. Det er Rasmus Fischer fra Allinggård. Måske har han i sine seneste år boet ved datteren, der var gift med assessor Peder Rasmussen Lihme på Farregård, for allerede i 1708 har Rasmus Fischers søn, Thomas Fischer, overta-

get Allinggård, som Rasmus Fischer havde besiddet siden 1677, da han arvede den efter sin bror, mundskænken Christian Fischer.

Thomas Fischer dør i 1718 og stedes til hvile i Grønbæk kirke, hvorefter enken sælger Allinggård til den senere berømte legatstifter Christian Fischer, medens hun selv tager ophold på Grønbækgård.

Hvorvidt Rasmus Fischer, der som nævnt døde i 1710 er forblevet i den åbne begravelse i Sporup kirke får stå hen, men i alle tilfælde gik det anderledes, da hans enke Kristine, døde i 1717. I kirkebogen står noteret: "1717, 23. juli. Madame Kristine Salig Rasmus Fischers til Allinggård død og indsat i Spoprup kirke den 2. august; kort efter ført til Grønbæk."

Hun var da 76 år og havde, siden hun blev enke, boet ved datteren på Farregård. Datteren var selv blevet enke, da hendes mand Peder Rasmussen Lihme var død i 1713.

Samme år som Rasmus Fischers enke dør, er der også bud efter Andreas Bornich, der dør på Lavengård. Han var fratrådt sin militære løbebane i 1713 efter 36 års tjeneste for den danske konge. Også Andreas Bornich føres til Sporup kirke, medens hans enke bliver boende i Laven, hvor hun først dør i 1724, men da var allerede i 1718 en slægting til hende, antagelig en søster, Tenna Felthaus blevet hensat i Sporup kirke.

Hvor asessor Lihme fra Farregård er begravet, vides ikke, men hans enke, Rasmus Fischers datter, ser ud til

at være blevet eneejer af gården i Farre og i 1720, da Frederik den 4. omlægger hele sit rytterdisdrikt, sælger hun Farregård samt 10 gårde og 16 huse i Farre by til kronen, der skulle benytte området for at få afrundet rytterdistriktet. Selv flyttede Anna Fischer til Ebeltoft, hvor hun til sin død boede ved et par sønner.

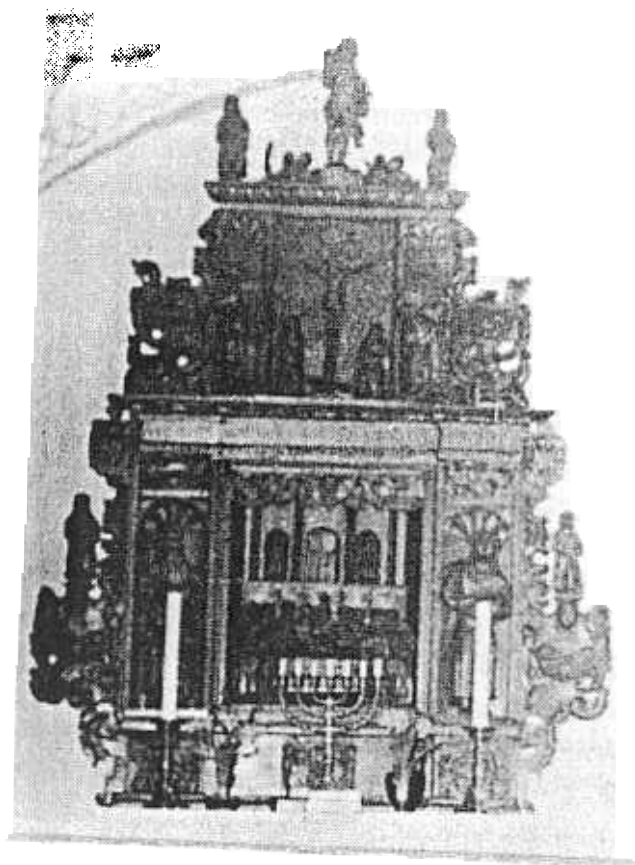
Efter at rytterdistrikterne blev afviklet omkring 1767, sælges Farregård igen til private og i 1792 får Skipper Lars Røgind tilladelse til at udstykke gården, hvis jorder strakte sig helt ud imod Sporup kirke. Den blev udstykket i syv parceller, hvoraf den største blev til gården Sporuplund, hvorfra der igen senere er foretaget udstykninger, dels til byggegrund for Farre byskole i 1890, dels til flere mindre landejendomme.

Hvor den Bornich-Fischerske åbne begravelse i Sporup kirke har været placeret, kan ikke oplyses, men den nedlægges omkring 1850-60 og de store egekister bliver da nedsat på kirkegården vest for det nuværende tårn, der er opført i 1866. Måske har begravelsen været i kirkens vestlige ende og har skullet give plads, da man forberedte opførelsen af tårnet, men det er blot gætterier.

Derimod kender vi en hel del til de svære egetræskister, idet resterne blev gravet op i 1893 for nærmere at blive undersøgt.

Det var ved denne undersøgelse, at man fandt flere kisteplader, hvoraf Jytte Krag's var den bedst bevarede. Det var grevskabet Frijsenborg, der stod for undersø-

gelsen, ledet af arkitekt Kiilsgaard, men som interesseret deltager var også pastor R. Bastrup, dengang sognepræst i Haurum-Sall sogne med, og han fik lov at beholde kistepladen. Senere flyttede pastor Bastrup til Fyn, men det er ikke lykkedes ved hans efterlevende slægt at komme på sporet af kobberpladen.

I Kammergårdens have

Langt tilbage har man spillet dilettant, eller amatørskuespil i Røgen og Farre. Det er utallige stykker, både de lidt flade, men også mere seriøse, der er gået over scenen med lokale skuespillere i rollerne, og hvergang et nyt stykke skulle sættes op, har der været aktører, der var parate til at ofre tid og kræfter på at lære replikkerne, lære at gebærde sig, som instruktøren nu ønskede, eller til at give en hånd med, når kulisser og rekvisitter skulle skaffes til veje eller fremstilles. Mange successer er hentet hjem, og den gamle tradition er den dag i dag stadig lige livskraftig.

Men går man dilettantens eller amatørskuespillets historie igennem, som den har formet sig her på egnen, er der en periode, der overskygger alle andre - man kan kalde den for "Kammegårdsperioden".

På Kammergårdeén umiddelbart udenfor Røgen boede Kristian Kammer, der var født den 23. september 1884. Han var ungkarl og havde overtaget gården, da hans far, Jens Kammer, døde i 1924. Han var velanskrevet, blev sognefoged, og var samtidig en jævn og munter mand.

I mange år var Johannes Isager Hansen ansat på Kammergården. Han stammede fra Silkeborg, hvor han en overgang var bydreng og da hans chef var bror til gdr. Anker Frydenlund i Røgen, fik Johannes i en ung alder plads hos ham som tjenestekarl. Senere kom han på Kammergården, fik så plads hos Johan Degn i Oustrup,

hvorfra han tog på Ollerup Gymnastikhøjskole, da idræt og gymnastik altid havde interesseret ham meget. Efter sin uddannelse som delingsfører vendte han tilbage til Røgen og tog ivrigt del i ungdomsarbejdet. Han var således formand for Røgen Gymnastikforening og ledede også gymnastikken i det gamle forsamlingshus, men også dilettant interesserede ham.

Som tredje led i starten af friluftsskuespillene i Kammergården har vi en lærerinde Ellen Reetz født i Kølstrup ved Kerteminde 21. maj 1902 og fra 1. september 1928 ansat som forskolelærerinde i Røgen.

Det var disse tre, der var ophavsmændene til de følgende års succeser i Kammergårdens have.

Første gang var i 1945, da alle folk gerne ville ud at more sig, men på grund af krigen var mulighederne små, og de så da muligheden for at lave underholdning lokalt.

Kristian Kammer, der af alle kaldtes "onkel", fordi, som han selv sagde: "Når man ikke er gift, er det jo det eneste, man kan blive!" åbnede altså sin have, Johannes Isager instruerede (og spillede også selv med) medens Ellen Reetz var behjælpelig med mange andre ting.

Det første år - i 1945 - opførte man Peter Møllers stykke "Ved Midsommertide", og senere blev det til stykker som "En søndag på Amager", "Røverne fra Rold", Hostrups "Feriegæster", "Eventyr på Fodrejse" og "Kongens kone", der handler om grevinde Danner, der iøvrigt blev spillet af Eli Isager Hansen, og hvert år hentede man en ny succes med op til tre hundrede tilskuere, der efter stykket sled på "Onkels" græsplæne

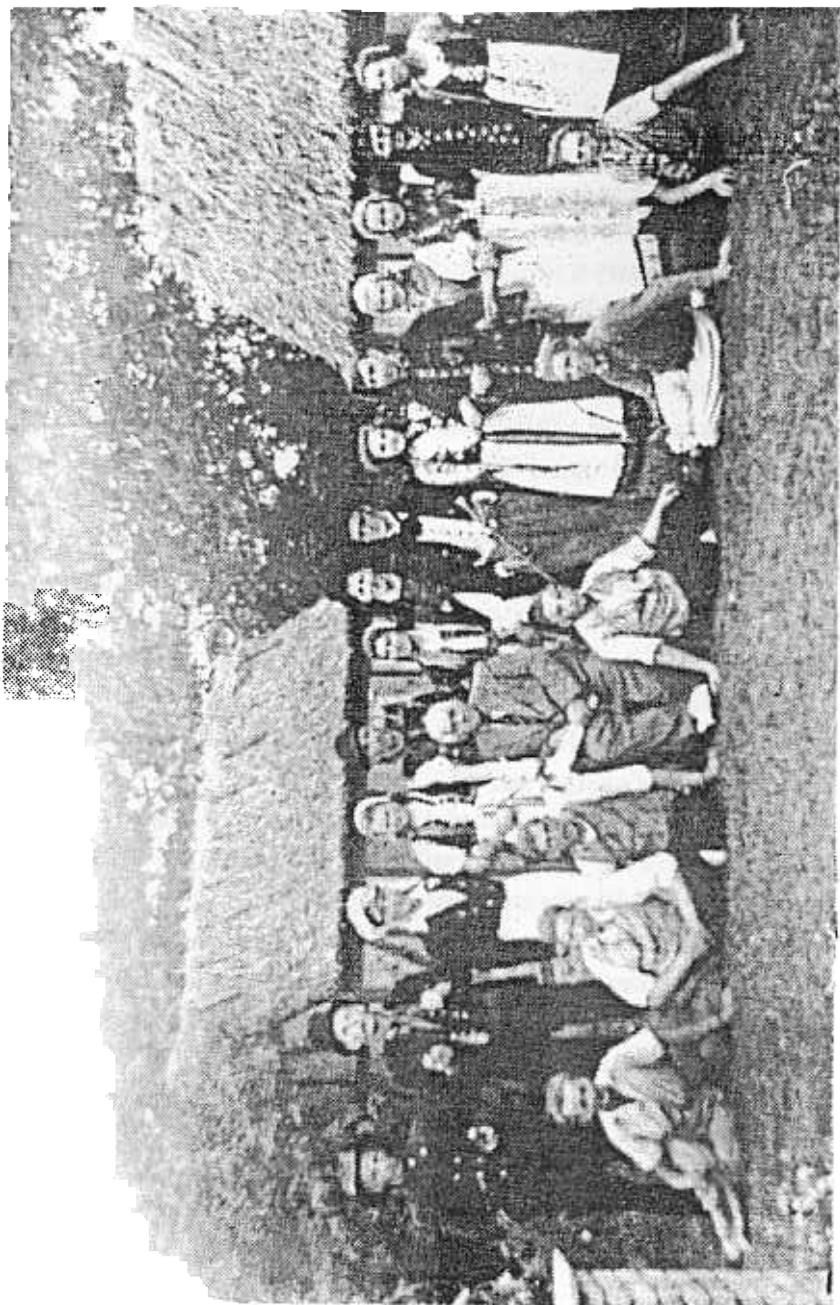
ved det efterfølgende bal, til hvilket man dog efterhånden sørgede for at have lagt dansegulv, bl.a. af nogle af de plader, der stadig anvendes som bordplader i Røgen forsamlingshus.

Det var Røgen Gymnastikforening, der stod for arrangementerne, men de medvirkende kom fra hele egnen, og gennem tiden har rigtig mange prøvet deres evner på scenen. En af grundene til at det lykkedes så godt, var også at der blandt de medvirkende var mange meget dygtige sangere, så man kunne vælge stykker med mange sange som f. eks. "En søndag på Amager".

Når man holdt prøver på stykkerne gik det med liv og lyst. Ikke alene haven, men også hele stuehuset på "Kammergården" var inddraget, når man arbejdede. Kristian Kammers husholder, Marie Olsen, der også var meget afholdt, sørgede for kaffe til de medvirkende, og stemningen var altid helt i top, både ved prøverne som ved selve opførelserne.

Der ofredes også meget arbejde på kulisserne, der hvert år høstede ros. De var anbragt længst bort fra stuehuset, så publikum sad med ryggen til huset, og i den lukkede have, var der en ren idyl. Forholdene var helt ideelle. Parkeringspladser manglede der heller ikke. Efterhånden som bilerne kom i gang efter krigens stilstand, fyldtes gårdspladsen hvert år.

11 gange opførtes der friluftsspil i "Kammergårdens" have, fra 1945 til 1955, da man sidste gang benyttede sig af Kristian Kammers gæstfrihed og interesse. Årsagen var, at sognefoged og gårdejer Kristian Kammer

døde den 25. februar 1956 i en alder af knap 72 år, hvorfor man ikke mente, det var rimeligt at holde fest på gården, der ydermere var blevet solgt.

At Kristian Kammer havde jysk lune var en kendt sag. Hammelbanen havde jo stoppested lige ved hans gård, så når han skulle ud på en rejse, ringede han til stationen og bad dem sige til togføreren, at de skulle holde ved stoppestedet i Røgen.

En dag, da det var blevet regnvejr, ringede han: "Det er onkel, kan I få dem til at holde, jeg skal have et par vædderlam med!" - Det med vædderlammene forstod man ikke, men det viste sig da, at det drejede sig om Rasmus Levinsen og en søn af konsulent Jakobsen

Foto på modstående side: Fra opførelsen af "En søndag på Amager" i "Kammergården:

Siddende i forreste række fra venstre: Jens Jensen - Svend Christensen - (ukendt) - Kristian Kammer - Nikolaj Christensen - søn af Niels Christensen - Harry Jakobsen.

Stående i bagerste række fra venstre: Christian Nielsen - Thorkild (?) - Johs. Isager Hansen - Maren Andersen - Jens Andersen - Dorthe Nielsen - ukendt kommis - Hans Kristensen - Pige hos Hans Danielsen - Villy Jensen - Elin Jensen - Andrea Eriksen (født Olsen) - Johannes Pedersen - Anna Hansen (datter af lærer Hansen).

i Hammel. De tjente begge på Kammergården og skulle en tur til Hammel med toget, og for at de ikke skulle stå og vente i regnvejret, ringede "Onkel" til stationen for dem.

I sommeren 1956 flyttede man så årets friluftskuespil til Sporup station, hvor der var blevet plads efter at Århus-Hammel-Thorsø Jernbane var nedlagt pr. 1. april 1956. Her optrådte man med stationsbygningen som scenens baggrund, medens der var lagt gulv ud, hvor førhen jernbaneskinneerne havde gået. Det efterfølgende kaffebord var dækket op i såvel ventesal, stuer, kontor som i pakhuset.

Her var man dog kun i et enkelt år, men senere har der været friluftsskuespil i Præstegårdsskoven. Her

Fastelavn er mit navn -

I den katolske tid skulle alle strengt overholde fastetiden, de sidste 40 dage før påskehøjtiden, hvor man bl. a. ikke måtte røre kød, men også andre afsavn måtte man lide i denne tid.

Derfor var det naturligt, at alle ønskede at afreagere før den trange periode, og der opstod en lang række forskellige festligheder umiddelbart før fasten, det, der kaldtes *fastelavn*. Det er den almindelige forklaring på fastelavnsens opståen, men det er ikke hele sandheden, for mange af de gamle fastelavnsskikke kan føres helt tilbage til en gammel hedensk vårfest.

Tilslidst - lige før reformationen - var disse festligheder taget til i omfang, så de strakte sig over en hel uge, og det lykkedes ikke at få dem afskaffet med reformationen, men dog at indskrænke dem, så de kun varede to dage: søndag og mandag. Senere er fastelavnsmandag endog afskaffet som skolefridag.

Her i landet opstod også mange forskellige fastelavns-skikke, hvoraf mange bibeholdes den dag i dag, f.eks. skikken med at slå katten af tønden. En anden tradition i forbindelse med fastelavnen var, at karlene på landet red i samlet flok fra gård til gård, hvor de blev beværtet med øl og brændevin, inden de fortsatte til den næste. Disse fastelavnsløjer holdtes i hævd i hele landet, dog med visse variationer. Men een skik kendes kun fra Østjylland, begrænset af en linie fra Randers-Silkeborg-Horsens. Det er den, at drengene i samlet flok, udklædt som soldater går fra hus til hus for at

samle penge til en fest.

Også i Røgen-Farre-området holdtes denne skik i hævd og gør det den dag i dag.

Hvornår det er begyndt her på egnen, kan ikke siges med bestemthed. Det ældste der er fundet frem til, er at Niels Andersen (bror til fhv. gdr. Søren Andersen, Sporup) var med til at starte det i 1923. Det første år blev det dog ikke nogen succes, fortæller Søren Andersen, idet der kun blev tre til at gå rundt. På det grundlag kunne de selvfølgelig ikke holde nogen fest, og så delte de tre ungersvende selv de indsamlede penge, hvilket indbragte dem en ordentlig overhaling af lærer Knudsen, der dengang var lærer i Farre.

Der gik endnu nogle få år, før ideen påny blev taget op, men så gik det også. Igennem trediverne var der mange, de r kan huske, at de har været med. I starten gik drengene både i Farre by og Farre hede, og festen holdtes i Farre forsamlingshus. Af og til var festen samme aften, som man havde afsluttet den lange march, men senere er festen skubbet ud, så der kunne blive tid til at hvile ud inden dansen påny kaldte på kræfterne.

Der var mange faste regler i forbindelsde med disse fastelavnsskikke. Først og fremmest var det vigtigt, at drengene selv ordnede det hele. De mødtes så et stykke tid før fastelavn og aftalte det fornødne. Der skulle udpeges en konge, en kronprins, en fanebærer, en general, og en eller to forløbere, hvis opgave det var at løbe i forvejen til hvert hus for at spørge, om man ville

modtage kongen og hans følge, og så naturligvis en kasserer, der skulle samle pengene i sin taske. Nogle gange var der også en eller to klovne med. De forsøgte at lave så mange løjer som muligt. De havde selv deres

Soldaterne i Farre 1960.

Forreste række fra venstre: Lelf Lund Jensen - Lelf Møller Andersen - Jan Mikkelsen - Gert Gudmann Nielsen - Poul Petersen.
Mellemste række: Peter Schouborg Nielsen - Carsten Munk - Troels Larsen - Steen Larsen - Ivan Mikkelsen - Holger Jacobsen (med fanen).
Bagerste række: Jørn Gam Sørensen - Henning Andersen - Egon Pedersen - Henning Larsen - Ole Harrit (konge).

"raslebøsser", men af og til kunne der opstå uenighed om, hvorvidt de selv måtte beholde de penge, de fik samlet ind, eller om disse også skulle indgå i den samlede beholdning. Som regel fik de dem dog vist selv.

Under krigen gik skikken med fastelavnssoldater i stå, men i 1948 startede det igen. Det var bl. a. Otto Nielsen, Sporup kirkevej, der var med som "igangsætter". En flok drenge mødtes hos ham, fortæller Ejvind Nielsen, Brundbjerggård, der var en af dem, og så blev de allesammen lukket op på halmloftet med den besked, at nu måtte de se at blive enige, inden de slap ned igen. Ejvind husker det, bl.a. fordi han blev kasserer, og, som han selv siger: "Jeg havde aldrig set så mange penge, som vi dengang fik samlet ind!"

Det var dog kun drengene fra byen, der var med, men et par år senere startede drengene i Farre hede deres egen fastelavnsmarch og det holdt ved i mange år med to "afdelinger", med større eller mindre tilslutning. Ind imellem var der pauser et år eller to, men det kom altid igang igen. Efter at skolerne i Farre by og Farre hede var slået sammen, var det også naturligt, at alle drengene fulgtes ad, og det har de så gjort siden begyndelsen af tresserne. Enkelte år har der været så få drenge, at også piger var med, men det var dog ikke mange. Det er også en lang spadseretur, Når både heden og byen skal med, er det en tur på ca. 42 km.

På næste side gengives "den gamle fastelavnssang", vistnok skrevet af Anna Kristensen, Farre (gift med Henrik Kristensen. De boede til sidst på Gl. Skanderborgvej, Farre.)

Gammel Fastelavnssang

Nu har vi fastelavn igen,
det er en herlig tid.
Så går vi rundt til hver mands dør
og byder til en fest.
Den fest som vi nu holde vil
er for at more damerne,
og dem som ønsker at gå med
må møde klokken 7.

Nu takker vi for gaven god,
som I os skænket har,
vi ønsker alle og enhver
en lyk' lig fastelavn,
og når vi nu som alle her
vil more os i fastelavn,
så møder I ved denne tid
i vort forsamlingshus.

Ja, tiden den går hurtigt hen,
vi må ej tøve her,
så går vi til et andet sted
og byder også der,
ja, nu farvel vi siger jer
og tak for jeres gæstfrihed
og hermed vil vi synge højt
tre gange højt hurra.

Hurra- Hurra-Hurra.

Lidt om Farre hede

Alfred og Andreas Jørgensen.

Gennem århundreder lå Farre hede uopdyrket hen, men det ændrede sig, da man fandt ud af at der godt kunne dyrkes gode afgrøder selv på de lidt dårligere jorder. Om det fortæller gdr, Jørgen P. Jørgensen, Skørringvej 85, der er femte generation på ejendommen.

"Min tipoldefar begyndte på ejendommen i 1832. Han var født i 1805 på Sortemosegård i Farre.

Farre hede blev opmålt og udstykket i 1819 af M. Schmidt. Der blev 18 parceller, hver på ca. 30-32 tdr. land som fordeltes blandt gårdene i Farre, der desuden fik et mindre stykke i den såkaldte "lille hede". De enkelte parceller fordeltes efter følgende plan:

Vi begynder ude ved Voldby-skellet, hvor der står en vildtbanesten og her mødes tre sogne, Sjelle, Voldby og Sporup. Begtrup bæk gørt skel en del af strækningen. Brunbjerggård fik parcel nr. 1, og Broagergård parcel nr. 2, Smidsiggård nr. 3, Kulbjerggården nr. 4, Søgården nr. 5, Sporup Bakkegård nr. 6, Haudalsgården nr. 7. Og så lå der en gård, hvor vejmand Hedemann boede, (nu Gl. Skanderborgvej nr. 100), den fik parcel nr. 8. Så er der Lyngholmgården (det er den af Brd, Pedersens ved Torvet i Farre), den fik nr. 9. og Bækgården (Gl. Skanderborgvej 110), der fik nr. 10. Så er der Knoldgården, der ligger ved siden af Kulbjerggården, som fik nr. 11. og Rødekærgård (Silkeborgvej 29) fik nr. 12. Lyngholmgården, der ligger i nærheden af Sølvstengården, fik nr. 13 (Oprindelig lå der to gårde ved Torvet i Farre. De hed tilsammen Lyngholmgårdene, og da den ene flyttedes ud fra byen, beholdt både den og den, der blev tilbage navnet.) og Blåkærgård fik nr. 14, Svingelgården nr. 15, Sortemosegård nr. 16, Damkærgård nr. 17 og endelig Damagergård, der fik nr. 18 og den fik hele den nye jord i Lille heden..

Den lille hede går fra Farre savværk, nu Farre Møbelfabrik og langs Skanderborgvej ud til Lykkegården.

Jørgen P. Jørgensen har også fået sin far, fhv. gdr. Alfred Jørgensen og hans farbror Andreas Jørgensen til at fortælle, hvad de kan huske af gamle minder fra Farre hede.

De er begge opvokset på "Mosegården", Farre hedevej 35, hvor Alfred Jørgensen blev født den 16. maj 1906 og Andreas den 2. august 1911, og begge har interesseret sig for historiske ting på deres egn, hvorfor de er i stand til at fortælle mange ting fra tider, vi i dag ikke rigtig kan sætte os ind i.

Vores oldefar var en af de første, der startede med at opdyrke Farre hede. Det var i 1832. Hans far havde Sortemosegård inde i Farre, men det var kun som fæster. Den ældste bror overtog fødegården, medens de andre sønner kunne få et stykke jord i heden. Da vores oldefar begyndte der, var der ingen ejendomme på strækningen over til Lyngballegård. Han måtte, som de andre "nybyggere" begynde med at bygge hus og ellers samle sten. Husene blev bygget af bindingsbærk med lerklining. Ved hver ejendom var der en lergrav, hvorfra leret blev hentet, men samtidig var det ejendommens vandforsyning. Vandet herfra blev brugt til både mennesker og dyr. Der var ikke noget, der hed vandværk eller brønde på de tider.

Vejen ud gennem Farre hede gik fra Skanderborg landevejen gennem heden til Skørring skov. Man ville så have en vej, der gik til Sjelle, og man stilede efter at den skulle gå over til skovfogedhuset (i Vedelslund

skov). Kommerceråd Thommasen var formynder for to umyndige børn nede på Wedelslund. (Den ene af de piger, han var formynder for, blev Grundtvigs tredje kone.) Efter kommerceråden kaldte de gamle vejen "Kommercerådsvejen". Men han døde i 1839, og så begyndte man at bygge ud gennem Farre hede, og så kom vejen til at gå efter det nye byggeri. Vores bedstefar ville have, at den skulle gå lige over til Voldbyvejen, men den fik et knæk ved det vi kalder Mondrups gård, fordi Knud Holgersen, (Farrehedevej 65) ville have en markvej der, så derfor fik den to store sving. Det var da den blev optaget som kommunal vej. Knud Holgersen var en af de store landmænd. Han havde fået sælvbægeret for landboflid ligesom dem på Løvskovlund. (For at opdyrke heden.)

Begtrupvejen skulle også have gået helt ud til Farre hede, men de kunne ikke blive enige om, hvor den skulle gå, så derfor kom den kun til at gå til "Kobakken". Den kaldes sådan, fordi byhyrden i gamle dage samlede køerne der, når de skulle drives hjem. Der var også en drivevej ud forbi Svingelgården og Brunbjerg ud forbi Højlykke til Farre hede. Der gik også en vej langs med hedelodden og byjorden helt om til skolen. Ras Jensen fik senere lov til at nedlægge et stykke af den, og så fik børnene lov til at gå ned lige langs ejendommen til hedeskolen. Børnene omkring Begtrup gik jo i hedeskolen dengang.

Vores far gik i skole ved lærer Gam, der holdt skole i den første ejendom på Skørringvej (nr. 30), når man kommer fra Farre. Det var en friskole, så de skulle selv betale, men det skete ofte i varer. Han havde også landbrug, og så skete det jo, at drengene skulle hjælpe ham. Så skete det engang, da han havde nogle knægte ude at samle hø, at præsten kom, og det var jo ikke så godt, at drengene samlede hø i stedet for at være i skole. Vi kan huske, at far fortalte, at når knægtene satte tærne for langt frem, så spyttede han skratobak på dem. Der var jo sand på gulvet, og knægtene sad med bare tær.

Gams kone var fra en ejendom, der lå, hvor nu Skørringvejen slår et sving. Den blev senere flyttet op til landevejen. Gam selv stammede inde fra sognefoged Larsens gård, eller også var det hans mor, der stammede derfra. Han fortalte engang, at han havde hjulpet sin morbror med at tælle penge. "Jo, jeg hjalp jo morbror Morten med at tælle hans penge - og I kan tro, han havde nogle ordentlige stakker specier!" sagde han. De havde jo ikke sparekasse, så de måtte have dem på kistebunden. Han blev vist over 100 år. Han gik ellers af på pension, fordi han var svagelig, men han har nok ikke været så svagelig endda.

Man kunne jo ikke leve af de småejendomme, der var på heden, så nogle lavede træsko og andre lavede løbe, potter eller var tækkemænd. Potterne blev så solgt. Engang kom en mand fra Gern på besøg. Han var født på den gård, vi var fra (nr. 35). Hans far havde haft fire

mand på værkstedet, men så gik han hen og døde af lungebetændelse, og hans mor blev gift igen med Daniel, men i løbet af tre år havde han drukket og handlet det hele op. Det var en sølle mand.

Niels Peter Mikkelsen, der også var træskomand, boede lige nedenfor bedstefars mark. Det var Pot-Perter, der byggede det hus. Han købte 15 skæpper land af vores oldefar. Han gav 50 rigsdaler for det, og så ville han have en kage til jul. "Det kan du it få", sagde vores oldefar, "for a trænger møj mier til en kåg, end du gør." Det var ikke store penge, man havde dengang. De lavede det hele selv. Vores bedstemor lavede selv hatte, hun havde en hel hatteforretning. Dem solgte hun også. Vi har da nogle regnskaber fra hendes hattehandel.

Farre hedeskole er bygget i 1890, så der har vi gået i skole. Lærer Gam fulgte med til den nye kommuneskole, men ham har vi ikke gået i skole ved. Han var der så til 1905, så kom lærer Melbye. Vi gik i skole i bette klasse til vi var 10 år, så kom vi i store klasse og kom til at gå om formiddagen. Fra kl. 8 til middag. Vi skulle jo lære katekismus og bibelhistorie, for provst Vistoft var jo tilsynsførende, og Melbye var bange for, at vi ikke skulle kunne noget. Vi startede jo med både morgenandagt og morgensang. Bagefter kom så regning og skrivning.

Ja, vi lærte godt ved Melbye. Jeg kan huske, Ras Jensen havde en tjenestedreng. Han var nu ikke så dogre, den knæjt. Han havde gået ind til Knudsen i Farre, og det var noget andet. Han ville aldrig hjælpe med et regnestykke, det ville Melbye altid.

Lussinger fik vi ikke. Jeg kan kun huske en enkelt gang, hvor en dreng havde skåret en gren af et træ, Melbye havde plantet.

Sommerferien var jo meget senere end i dag. Den afhang af høsten. Når den begyndte, som regel efter 1. august, fik vi ferie, fordi vi skulle hjælpe til hjemme. Vi kom også tidligt ud at tjene. Alfred var kun 13 år, da han kom til en morbror i Låsby. Det medførte også, at han skulle gå i skole i Låsby, ved lærer Hjuler, der senere blev overlærer i Ølgod, men han var mere glad for at gå i Farre hedeskole. Han blev udskrevet af skolen, da han begyndte at gå til præst. Det var et halvt år før tiden, men der var brug for ham hjemme på gården. Provst Vistoft ville ikke rigtig gå med til det, men da han fik at vide, at Alfred skulle på højskole, fik han lov at slippe ud.

Købmandsbutikken i Farre hede er bygget i 1903 af Anton Bjørn. Han var ellers landmand, men tog et stykke jord fra sin ejendom og byggede købmandsbutikken til sin søn, Johannes Bjørn. Men det gik ikke så godt. De kom ikke op om morgenen, og det passede ikke Anton Bjørn. Det skete også, at de ikke havde sagerne hjemme, og så måtte Johannes Bjørn jo til Voldby for at hente dem ved en anden købmand, så han holdt op med forretningen igen. Den var så forpagtet ud i nogle år. Der var vist også en købmand, der hed Johannes Pedersen. Anton Bjørn begyndte jo også at bygge den ejendom på Begtrupvej (nr. 79), der brændte her i forsommeren 1990. Så kom en anden søn, Anders Peter Bjørn som ejer.

Det var ellers hyggeligt at komme til købmand dengang. Det var sådan et samlingsmærke, så vi skulle ikke have ret stort ærinde for at komme derned. Der var jo også sådan en sladrebank at sidde på, og der var altid nogen at snakke med. Vi skulle jo også altid derned, når "russerne" skulle takseres. Det var når hesteforsikringen - "russerforsikringen" - holdt møde, og vi skulle møde med hestene til vurdering en gang om året, eller måske var det hvert halve år. Der kom også folk helt fra Skørring, så jeg ved ikke, om de ingen hesteforsikring havde der.

Når vi så kom til købmand, havde vi jo æg med. De kunne som regel betale de købmandsvarer, vi skulle have. Det skulle jo altsammen vejes af, og f. eks. gær, det havde han i en lærredspose og så brækkede han en klump af. Han fik gær hjem en gang om ugen oppe fra bageren i Hammel. Vi skulle også have petroleum til lamperne, og søm og kul, ja, alt fik vi hos købmanden, også reb til kotøjr. Købmanden fik varerne hjem med toget til Sporup station og så hentede han dem selv der med sin hestevogn. Jeg skulle også engang hente nogle varer for ham på stationen, men så glemte jeg at få det hele med. Det var også købmanden, der fik den første bil i Farre hede. Det var en gammel Adler-vogn. Gearstangen sad udenpå og så havde den karbidlygter. De havde et forfærdeligt besvær med at få den startet, men når den først kom i gang, gik den udmærket. Men så solgte de den og fik en Maxwell, der var møj ringere.

Den 16. november 1890 var der sognerådsvalg i Røgen-Sporup kommune. Her valgtes af den almindelige vælgerskare gårdejer Anders Nielsen, Farre, han boede i Søgården, og så vores bedstefar boelsmand Knud Anders Jørgensen, Farre mark, og sognefoged Enevold Nielsen, Røgen, der boede i den gård, Johannes Rasmussen senere fik, den kaldtes "Fiskergården", fordi den havde tilhørt en ved navn Fisker, men den kaldes også "Singgården".

Hele sognerådet var også engang en tur i København. De var ovre for at takke kongen, fordi han havde udnævnt et nyt ministerium. Det var ved systemskiftet i 1901, da vi fik et venstreministerium i stedet for højre-regeringen.

Engang ville bønderne i Farre ikke betale skat, fordi finansloven ikke var blevet vedtaget. De skulle så udpan-tes, men der var ingen, der ville være pantevidner. Så kom de ind og svede i to dage. Det var i arresten i Hammel. De havde nok selv deres mellemmad med i lommen.

Vores far, Jørgen Peter Jørgensen, købte den ejendom, der hedder Farre hedevej 35 i 1904. Det var dengang han blev gift. Han kom i sognerådet i 1913. Da var Mogens Peter Nielsen fra Røgen sognerådsformand. Han var det vistnok til 1923. Så blev Søren Schødt Thomsen fra Røddikgården formand. Der var syv i sognerådet, og møderne holdt de ved formanden. Ved Mogens Peter holdt de altid møderne om dagen, men ved Søren Schødt blev det om aftenen, fordi han jo var landmand.

Mogens Peter havde vist været smed, og så var han kreditforeningsrepræsentant for den bette Husmands-kredit, men han levede af at være sognerådsformand. Vi kan da også fortælle, at dem, vores far skulle dele rationeringskort ud til under førtste verdenskrig fra 1914 til 18 har vi jo kendt allesammen. Det var dem, der var i sognerådet, der stod for det. Alting var jo ratio-neret, både brød og smør, flæsk og petroleum. Sogne-rådsformanden var jo også kasserer og skulle så betale løn til skolelæreren. Det var vel en gang om måneden, men senere skulle læreren så selv hente dem ovre ved sognerådsformanden. Det var ikke så store penge, de arbejdede med, så der var ikke brug for en særlig kas-serer.

Efter Søren Schødt blev Peter Christian Nielsen på Smidsiggården sognerådsformand i nogle år, og så blev det A.M.Jensen fra Farre Møbelfabrik og efter ham blev det Christen Christensen, Bækgården, Farre indtil Ejnar Pedersen blev formand. Formanden kom rundt om i skolerne engang imellem og så gik folk derom og betalte deres skatter.

Hvis der var nogen folk, der ikke kunne klare sig, fik de lidt af Hjælpekassen, den kaldtes "den fri fattigkas-se". Så fik de en Per Rytter til at være skatteopkræver, men det var sognefogeden, der var pantefoged. Så var der "Skatte-Hans", som vi kaldte ham. Han blev opkræ-ver efter Per Rytter. Han hed Hans Hansen, og han skulle rundt til hver husstand, men det var også ham, der førte regnskabet.

Når Per Rytter kom, gik han hen til komfuret og tog kaffekanden. Mor spurgte så, om hun ikke skulle varme den, men det var han ligeglad med, han kunne godt drikke kold kaffe. Han fik vist alt det kolde kaffe, der stod i kanderne, hvor han kom.

Der var ikke noget, der hed aldersrente dengang, derimod var der alderdomsunderstøttelse. Der var et par stykker ude i Farre hede, som generede sig ved at få noget, men så købmanden, Anders Peter Bjørn, han fortalte dem, te det ku' de godt og så kom de da til at få noget. Det var Morten Peter og Stine. De boede ude i Hornslet der ude ved enden af Kristian Pedersens mark. Det kaldtes Hornslet, fordi der var en, der hed Søren Horn, der havde haft det.

Vejene skulle sognerådet også tage sig af. Hele sognerådet var i vejudvalget. Ude i Farre hede fik de en masse sten og skærver, som kom i vejene. Der var nemlig rigtig mange sten i heden, medens der ikke var ret mange i Klintrup, så der måtte de nøjes med at få grus kørt på.

Det kunne vi også se, da der skulle lægges asfalt på. Vejene i Farre hede kunne da holde, fordi der var så god en bund, hvorimod det kneb noget de andre steder. Til gengæld var der ikke grus i Farre hede, så det måtte hentes oppe i Martin Lassens grusgrav i Skørring skov.

Om vinteren var der ellers tit arbejde nok på vejene, når de fæg til med sne. Så kom snefogeden, i mange år hed han Peter Pedersen, rundt og ordret folk ud. Der var jo snekastningspligt dengang. Hvor meget vi skulle

ud afhang af gårdenes størrelse. Vi skulle have en mand med hver dag. Kraruplund skulle have tre mand med hver dag. Når så vi havde fået vejene ryddet - det var jo med håndkraft - kunne den godt fyge til igen om natten, så vi kunne begynde forfra næste morgen. Jeg kan huske i 1929, da gik jeg på vejen en hel måned og det var endda i marts. Så snart vi var færdige, kunne vi begynde forfra. Det var Skørringvejen, den var jo hulvej, så den fæg altid fuld, men vi kunne da gå i fred og ro, for dem inde fra byen havde jo stykket fra landevejen og et stykke ud ad Skørringvej, og de skulle jo have landevejen ryddet først, og de Skørringer skulle have ryddet den anden side, og der var jo ikke nogen biler dengang. Det skete jo, at folk måtte køre inde på markerne. Thomas Peter Thomsen, Løvskovlund, kom da altid susende med slæde med mælken og ind efter lidt kraftfoder og sådan noget. De var jo nødt til selv at få mælken på mejeriet, og så kørte de i sådan en kane med sæder i begge sider.

Hen på foråret kom arbejdsmændene gerne til sognerådet og spurgte, om der ikke skulle laves noget ved grøfterne og sådan noget. De ville jo gerne have lidt arbejde og trængte jo til at tjene "et bette kon", der var ikke noget, der hed understøttelse og de var jo ikke i fagforening. Så kom en til at slå sten og en anden til at tage rabatter af og sådan noget, og så blev det jo efterhånden forår, og de kom i arbejde igen.

Med hensyn til at drive landbrug i Farre hede dengang, var det jo også anderledes end i dag. Vores far, Jørgen

Peter Jørgensen var født i 1873 og var soldat i 1893. Han fik heste fra starten og har ikke kørt med stude, men da han var barn, var der nogen, der kørte med stude. Den generation gjorde et mægtig stort arbejde med at grave mergel. Der var mergelgrave både oppe i skoven og flere andre steder, ja, næsten en ved hver ejendom, og det kørte de fleste så ud med stude, og deres stude var for bette, som bedstefar sagde, for når de havde fået dem vænnet til at arbejde og de var blevet lidt store, så havde de ikke råd til at have dem længere og så måtte de til at køre med et par kalve igen.

Der var engang, studene var blevet lidt stædige. Så siger min oldefar: "Vi kommer til at hente lidt halm, så vi kan tænde lidt ild underneden dem." Men berstefar havde ikke tålmodighed til at vente til han kom med halmen. Han snuppede lige sådan en grangren og gav studene et rap med den. Det var sådan noget grantop, de havde lagt i hjulsporene, hvor de skulle køre, for at vognen ikke skulle søk for møj i. Han sagde godt nok, at de stak, så blodet piblede lidt frem fra de huller, grannålene havde lavet, men så var studene da gået i gang, inden oldefar kom med halmen, så der blev ikke nogen halmbrand dengang.

Det var jo kassevogne de havde dengang og det var også med træakslar. Hjulene havde enten ringe eller også sådan nogle jernstumper, som de slog sammen. Min bedstefar kunne lave alt muligt i træ. Han kunne lave

både vogne og ajlepumper, og almindelige ajletønder af træ. Den første pumpe, vi havde hjemme i brønden var da en bedstefar havde lavet og ligeså ajlepumpen. Senere fik vi så en af jern, det var Herning-pumper, som de kaldtes. De var møj nemmere at trække.

En dame, der hed Anna Schmidt, boede ude i enden af vor mark. Hun havde en bestyrer, der hed Mads Jensen. Han havde været med i krigen 1864 og havde ligesom alle de andre, der havde været med, fået en medalje, som de havde på brystet, men kun når de skulle fotograferes.

Mads Jensen kørte med køer, og var en af de sidste, der gjorde det. Han kunne plove så fint med køerne, da vi var drenge, og vi kan ikke mindes andre, der gjorde det. Men det var jo galt, når han brugte dem til arbejdsbrug, så gav de ikke noget mælk. Når de skulle trække ploven og harven, så slog de mælken af. Men da så Christian og Ludvig, Anna Schmidts sønner, blev voksne, fik de en mælketur, og så fik de et par russerre.

Jeg kan også huske, da ham Mads Jensen døde. Jeg var vel omkring fem år og stod ude i pindebunken, da de kom og kørte forbi med ham.

Da vores far startede i 1904 fik han heste fra starten, det var to to-års-klod. Af besætning var der 6-7 tuberkelkøer og husene var gamle og faldefærdige. Ham der havde haft ejendommen, kunne nok ikke blive der. Der havde vist også været omkring 15 ejere før ham. Det var også noget vådt jord. De sidste 2 tdr. land blev

først dyrket op i 1898. Indtil da lå det hen i lyng. Det var altså dyrket op, da vores far kom til, men der var al underneden. Han brugte det mest til staldfoder og så såede han noget sennep bagefter. Såningen foregik jo med håndkraft, der var ikke nogen på heden, der havde såmaskiner, og så høstede de med le. Men først omkring 1912 fik vi en af de høstmaskiner der kaldes en aflægger, men den var vist ikke meget bevendt, men så omkring 1915-16 købte han en slåmaskine med høstapparat. Jeg kan huske at ham Søren Smed fra Lading lå og samlede den omme bag laden. Den lagde kornet lige bagved sig, og så skulle vi jo rive det ud og binde op inden han kom igen, men aflæggeren var nu lettere, for den kunne selv lægge kornet ud. Der var vist ikke andet i vejen med den, end han skulle have haft nogle nye "fingre" på.. Men så omkring 1938 fik vi jo selvbindere, det var da jeg overtog Skørringvej 85 efter min farbror. Der skulle tre heste til for at trække den. Det var en Mac Cormic, en amerikaner, og den var vi godt holden med under krigen. Den kunne tage alt muligt skidt og korn og binde med papirstrik. Men når så kornet var kommet ind, skulle det jo tærskes. I begyndelsen var det med plejl, men omsider fik vi da en tærskemaskine. Den blev trukket af en hestegang, der stod i gården lige udenfor laden. Så skulle vi køre rundt med en hest hele tiden. Fra hestegangen lå der så en aksel hen i jorden og ind i huset, og den kunne så trække tærskemaskinen. Når så kornet var

tærsket skulle vi til at rense det. Det skete med en håndrenser. Vi rev halmen fra og rystede det, og så skulle korn og avner renses fra hinanden. I begyndelsen "kastede" de jo kornet, de smed det og kernerne, der var tungest, fløj så længst væk, og avnerne faldt tæt ved.

Men så købte vi en rensemaskine af en af naboerne. Han skyldte nemlig købmanden lidt penge, og så betalte vi regningen og fik hans rensemaskine. Og det var virkelig en god rensemaskine, den skulle trækkes med håndkraft, men den kunne rigtig behandle noget korn. Ukrudtet faldt lige under maskinen, så vi kunne rigtig fodre nogle gråspurve. Når vi smed det ud i gården, kunne der sidde en hel stribe gråspurve. Det var agerkål og melder og sådan noget skidt, det blev ligefrem til hele skovlfulde, der kom udenfor ladedøren. Når det så var rensat skulle det over til Herskind mølle. De kom en gang om ugen. Så havde de kornet med fra ugen før. Det var blevet malet til grutning, og så fik de nyt korn med, som vi så fik igen ugen efter, så vi tærskede sådan ca. hver uge.

Vi havde en so og nogle grise, ja, vi var da vist oppe på at have 2-3 søer engang. Hestene åd næsten al havren. Det behøvede ikke at blive malet, og musene hjalp dem godt, når det lå oppe på kostaldloftet eller over grisene.

Der var også nogle, der fik en petroleumsmotor, men det har vi aldrig haft.

På Løvskovlund fik de en vindmølle, der sad ovenpå taget, og når den kørte, rystede den hele overet, men de

fik da også en petroleumsmotor, og den var der vist kun Thomas Peter Thomsen, der kunne starte. Der var remskiver, der gik udenfor til deres save. Den senere cementstøber, Søren Kaa i Voldby kørte også rundt og tærskede. Han brugte sin bil til at trække tærskeværket. Bilen blev løftet op og så satte de remskiven på bagh-julet.

Der var også Andreas Kragelund. Han kørte rundt med petroleumsmotor og savede træ med en rundsav og med en pindehugger og huggede pinde, der skulle bruges til brændsel.

Mælken blev jo leveret til Farre mejeri. Det var Bech Jensen, der havde oprettet det og drev det som privat mejeri, men så syntes bønderne jo, at han var for knap, og så sagde de til ham, at han måtte selv om det, men hvis han ikke ville sælge mejeriet til dem, så oprettede de selv et. Han havde en gård inde midt i Farre by. Det var den Christen Christensen senere fik, (nu Gl. Skanderborgvej nr. 110). Han havde jo også Hammel mejeri, og han stammede henne fra Høgholm i Voel, så derfor kom mejeriet i Farre til at hedde Høgholm. Så måtte han jo til at sælge til dem. Det var vist omkring 1906, det blev andelsmejeri.

Martinus Laursen (født 30. juli 1876 i Herskind) var mejeribestyrer allerede i 1902 og fortsatte ved Andelsmejeriet. Han var skrap, hvis mælkekuskene ikke kom til tiden. Så skældte han dem ud, men en af dem - Anton Jensen - var ikke bange for ham. "A er sørme it bange hverken for dig eller andre mennesker", sagde

han til ham, og en anden - Rasmus Sørensen - der havde været soldat sammen med Laursen, sagde til ham: "Do ska' it trow, te do er Vorherre!"

De lavede både smør og ost på mejeriet, så vi fik nogle ordentlige pakker smør hjem, der var to pund i dem, og det var første classes kram, og så kunne vi købe noget godt ost. Skummetmælk fik vi med hjem til grisene, og kærnemælk, der var hældt direkte af kærnen, det var ikke sådan noget kunstigt noget. Der kunne godt være smørklumper i.

Vi havde jo også grise, der skulle leveres til slagteriet. Gennem mange år var det Jens Kjeldsen, der kørte her fra Farre hede. Han boede ude i nærheden af "Kobakken". Han havde en rigtig fjedervogn, der kunne tage syv grise. De vejede jo lidt mere end i dag, måske op til et par hundrede pund. Efter Jens Kjeldsen kom Andreeas Kragelund til at køre. Når han skulle have spædkalve med, puttede han dem i en sæk og lagde dem op ovenpå griseladet, men de var da bundet fast, så de ikke skulle falde af. Og efter Kragelund, var det Aage Andersen, der kom til at køre. Han havde en lille ejendom først for på Skørringvej. Ejendommen er kun på tre en halv tdr. land, men Aage Andersen begyndte vognmandsforretning allerede i 1927, så det kunne godt gå med så lidt jord.

I 1916 fik de vandværk i Farre hede. Det var oppe ved Jørgen Grejsen, Farre hedevej 10. De måtte ned i omkring 50 alens dybde for at finde vand, og så havde de en vindmølle til at trække det op. Når det var oppe i

vandbeholderen, kunne det selv løbe ned i heden, men det var noget ringe vand. Det var fuld af okker, og det kunne de ikke gøre noget ved dengang. I 1937 lavede de et nyt vandværk nede ved Peter Baastrup, Farre hedevej 29, fordi vandet i det gamle var for dårligt, og så fik de elektricitet til at trække det op. Det blev så pumpet op i den gamle beholder ved Jørgen Grejsen, på Farre hedevej 10, og så kunne det også selv fordele sig derfra.

Ham, der passede vandværket, hed Peter Christiansen, og han passede det så længe han kunne. Vi kaldte ham "Stats-Peter" fordi han havde en statsejendom. Det var en af dem, der kaldtes "1904-ejendomme". De var ikke ret store, så Peter Christensen gik en hel del på arbejde ved Jørgen Grejsen. Jørgen Grejsen havde været smed henne på Norslund ved Malling. Da han så kom hjem,

byggede han en stor lade og solgte noget jord fra i den nederste ende af marken, bl. a. det til Peter Christensen og det nederste til Jens Peter Mikkelsen. De fik så begge to statslån.

Da Jørgen Grejsen kom hjem, byggede han også ny køstald, der havde nogle meget store vinduer. Vores bedstefar sagde, at det næsten var kirkevinduer. Han byggede også den hvide lade, og når hans far havde hentet nogle træer i skoven og plantet dem som læbælter, rykkede Jørgen Grejsen dem op igen. Det skulle være, så man kunne se den hvide gård fra lang afstand.

Elektricitetsværket i Galten blev startet i 1914, men Farre hede var absolut ikke blandt de første, der fik elektricitet indlagt, der gik til helt hen mod 2. ver-

denskrig. Vandværket fik som sagt i 1937, og på den tid var der også andre, der fik.

Jørgen Grejsens far, Peter Grejsen, (oldefar til Niels Peter på Sølvstengården) stammede fra Løvskovlund. Han var en vældig jæger. Han skød engang en mår nede ved ovinduerne hos baronen på Sofiendal. Det var jo dengang man måtte gå på jagt næsten over det hele. Også om natten. Engang ville de også på jagt i Toustrup skov, men de nåede ikke længere end til Krarup, hvor de gav sig til at spille kort. Per Grejsen kom også engang over til vores bedstefar og spurgte, om han ikke kunne komme over og hjælpe ham med at rejse hus. Vores bedstefar spurgte så, om de havde fået tømmeret hjem. "Nej", svarede Per Grejsen, "det skal vi missen op og hugge i skoven." Men de blev da sikkert færdig inden aften alligevel. Det var vist ikke så svært. Det var til et svinehus af kampesten. Det var også Per Grejsen, der bildte sin kone ind, at han var 27 år, da de blev gift, men så var han 37. Da han blev gammel, blev han for usikker til at skyde, og Søren Schødt, Røddikgården, sørgede så for, at han kun havde løst krudt i bøssen. Det var jo forladere, og de lavede selv patronerne, men så lod Søren Skødt være med at komme hagi i hans gevær.

I 1905 blev forsamlingshuset så bygget i Farre, og der kom vi jo også ind til juletræ og sådan noget. Vi holdt juletræsfest sammen med dem fra byen. Fastelavn blev også fejret. Drengene gik jo soldater. Jeg har nu ikke været soldat, men alle karlene de rer jo rundt. Det var jo ungdomsforeningen, der stod for det. Så slog vi jo

også katten af tønden.

Der var også folkedans i mange år, og det var vist også ungdomsforeningen, der stod for det.

Vedtægter for Røgen-Farre Lokalhistoriske Forening.

§ 1.

Foreningens navn er "RØGEN-FARRE LOKALHISTORISKE FORENING.

§ 2.

Foreningens formål er at udbrede kendskabet til og interessen for Røgen og Sporup sognes historie og at indsamle og opbevare arkivalier og andre historiske ting samt at udarbejde beskrivelse og registrering af disse ting.

§ 3.

Som medlemmer kan optages alle, der har interesse for foreningens formål.

§ 4.

Foreningen ledes af en bestyrelse på 7 (syv) medlemmer, der vælges på den ordinære generalforsamling, der afholdes hvert år i november måned.

Foreningens regnskabsår går fra 1. oktober til 30. sep-

§ 5.

Bestyrelsen vælges for to år ad gangen, således at der i lige år afgår 4 (fire) medlemmer, i ulige år 3 (tre) medlemmer. Første gang efter lodtrækning.

§ 6.

På generalforsamlingen vælges desuden to suppleranter og to revisorer, der ligeledes vælges for to år ad gangen, således at der afgår 1 suppleant og 1 revisor hvert år, første gang efter lodtrækning.

§ 7.

Den ordinære genertalforsamlings dagsorden skal indeholde følgende punkter:

1. Valg af dirigent.
2. Beretning.
3. Regnskab.
4. Valg til bestyrelse.
5. Valg af suppleant og revisor.
6. Forslag til kommende arbejde.
7. Indkomne forslag.
8. Eventuelt.

Forslag til punkt 7 skal være formanden i hænde senest otte dage før generalforsamlingen.

§ 8.

Den ordinære generalforsamling indkaldes med 14 dages varsel ved annoncering i lokale blade eller ved direkte, skriftlig henvendelse til medlemmerne.

§ 9.

Ekstraordinær generalforsamling skal afholdes, såfremt det kræves af et flertal af bestyrelsen eller skriftligt af 1/3 af medlemmerne. Til ekstraordinær generalforsamling indkaldes på samme måde som til ordinær generalforsamling.

§ 10.

Bestyrelsen konstituerer sig selv med formand, næstformand, kasserer og sekretær. Kasserer og sekretær kan vælges udenfor bestyrelsen.

§ 11.

Bestyrelsen fastsætter kontingentet og leder iøvrigt arbejdet indenfor foreningens formål.

§ 12.

Bestyrelsen eller generalforsamlingen kan nedsætte arbejdsgrupper til at arbejde med specielle del-emner. Disse arbejdsgrupper kan selv supplere sig med andre interesserede.

§ 13.

På generalforsamlingen afgøres sagerne ved simpelt flertal, bortset fra vedtægtsændringer og forslag om foreningens opløsning, idet der til vedtægtsændringer kræves 2/3 majoritet af de fremmødte, medens foreningens opløsning kun kan vedtages på to efter hinanden følgende generalforsamlinger, der holdes med mindst 14 dages mellemrum.

§ 14.

Ved opløsning af foreningen skal evt. overskydende midler anvendes til sikring af det indsamlede materiale og samlingen kan videreføres som en selvejende institution, overdrages til en anden kulturel forening i området eller overdrages til Hammel kommune efter generalforsamlingens beslutning.

De særlige klausuler, der kan være knyttet til enkelte arkivalier, skal dog fortsat respekteres.

Således vedtaget på den stiftende generalforsamling i Farre forsamlingshus den 14. november 1989.